

Біблейскія матывы ў творчасці Максіма Танка

М. Танк быў надзвычай эрудыраваным чалавекам, ён цікавіўся ўсім, што было і што ўзнікала новага ў сусветнай літаратуры і культуры. Крыніцай натхнення для аўтара з'яўлялася не толькі тое, што ён сам перажыў і перадумаў, але і вопыт усяго чалавецтва – адсюль шмат спасылак на творы вядомых пісьменнікаў, найперш, класікаў літаратуры. У яго дзённіках змешчаны шматлікія выказванні самых розных аўтараў. Цытаты і спасылкі на вядомыя творы выкарыстоўваюцца і ў вершах паэта (“На радзіме Гамлета”, “Быць ці не быць”, “Сон фараона” і інш.). Нават у дастаткова складаных умовах савецкага часу М. Танк знаходзіў магчымасці чытаць тыя творы, якія былі забароненымі або знаёмства з якімі не ўхвалялася. Цікавымі і на той час крамольнымі падаюцца некаторыя выказванні беларускага паэта. Напрыклад, вось запіс, зроблены ў дзённіку 19.12.1960 падчас падарожжа на лайнеры “Каралева Елізавета”: “У кожнай каюце – Біблія. Шкада, што на англійскай мове. А то яшчэ раз пагартаў бы гэту адну з цікавейшых кніг чалавецтва. Я яе ўвёў бы ў нашы школьныя праграмы, як міфы Грэцыі, Егіпта, Рыма, замест многіх нізкапробных нашых сучасных твораў” [6, с. 61]. Дарэчы, там жа, у дзённіку, маецца і гадка пра тое, што І. Навуменка падарыў М. Танку Біблію (22.11.1980). Біблейскія вобразы і спасылкі на сам тэкст можна сустрэць як у вершах М. Танка, так і ў дзённікавых запісах. Прычым, паэт дастаткова спецыфічна асэнсоўвае біблейскі тэкст: чытач ніколі не ведае, як абыграе аўтар той ці іншы фрагмент, тыя ці іншыя словы. Напрыклад, верш “Кесарава – кесару...” прысвечаны паэзіі. Ад цытаты з Бібліі М. Танк толькі адштурхоўваецца. Сам верш не мае ніякай сувязі ні з рэлігіяй, ні нават з той сітуацыяй, падчас якой былі вымаўлены гэтыя словы ў самой кнізе. У творы “Тайная вячэра” абраз з адпаведнай выявай параўноўваецца з таёмнай вячэрай, якую маці ладзіла партызанам (ізноў жа біблейскі вобраз з’яўляецца падставай, каб узгадаць нешта больш блізкае, больш актуальнае, чым апавяданні са Святой кнігі).

Верш “Мой хлеб надзённы” таксама мае вельмі аддаленую сувязь з біблейскім тэкстам. Безумоўна, і ў словах, узятых з традыцыйнай хрысціянскай малітвы, можна знайсці дадатковыя значэнні, але для М. Танка “хлеб штодзённы” не мае ніякай сувязі з харчаванем ці дабротамі, якія можа атрымаць чалавек. Яго інтэрпрэтацыя “штодзённага хлеба” варта хутчэй звязаць са словамі Хрыста пра тое, што не адзіным хлебам жывы чалавек: “Непакой за цябе, зямля мая, / За твой ураджай, спакойны сон, / За дрэва кожнае ў гаях, / За весніх песень перазвон, / Непакой за цябе, зямля мая, – / Мой хлеб надзённы” [2, с. 92].

Наогул часам М.Танк спалучае неспалучальныя (ці занадта кантрастныя) рэчы. Напрыклад, біблейскія заповедзі замяняюцца “заповедзямі камунізма”: “У наш свет цудоўны / Ёсім дзверы расчынены насцеж, / Дзе – Мір, / Праца, / Роўнасць, / Свабода, / Братэрства, / Шчасце. / Нясём мы нястомна / Праз штормы дарогай вялізнай / Шэсць гэтых чырвоных, / Шэсць заповедзяў камунізма” [2, с. 314] (“У наш свет цудоўны...”). Верш, безумоўна, адпавядае тагачасным устаноўкам, калі з’яўляліся іншыя “бібліі” (паводле радкоў з верша М.Танка “Над Іарданам” самая святая кніга чалавецтва пачынаецца словамі: “Пралетарыі ўсіх краін яднайцеся!” [3, с. 172]), іншая “вера”, напрыклад, вера ў магучасць навукі і прамысловасці, прыход камуністычнага раю, светлай сацыялістычнай будучыні. Аднак, нам падаецца незвычайным, што ў свідомасці М.Танка, пра што ён ні пісаў, пра паэзію, каханне, родную зямлю, камуністычныя ідэі – усё так ці інакш звязвалася з біблейскім тэкстам! Дарэчы, вышэйадзначаны верш не адзіны, дзе камуністычныя ідэі згадваюцца побач са словамі і вобразамі з рэлігійнага тэксту. Напісаны ў 1986 г. верш “Вавілонская вежа”, на нашу думку, з’яўляецца двухсэнсоўным: “Мы – нашчадкі тых / Каменячосаў, дойдзідаў / І летуценнікаў, / Што будавалі / Вавілонскую вежу, / Каб дасягнуць / Да вышыні нябёс, / Да вышыні палёту сваіх мар. / Ды, перапалоханы / За свой далейшы лёс, / Ягве ім перашкодзіў. / Але план / Гэтай вежы захараўся. / Толькі ўчытайцеся / Ў Камуністычны Маніфест / І гэту вежу мы Пабудоваць павінны” [5, с. 64]. З аднаго боку, нібыта ўхваляюцца “летуценнікі”, якія марылі пра стварэнне нечага грандыёзнага, ёсць вобраз спалоханага магчымасцю ажыццяўлення гэтай мары Ягве, але з іншага боку, Вавілонская вежа – сімвал ганарлівасці людзей, бо вежа будавалася не для нейкіх патрэбаў, не для паляпшэння жыцця людзей, а менавіта для таго, каб задаволіць сваю пыху (М.Танк не мог гэтага не разумець). Таму вежа і была разбураная. Што меў на ўвазе М.Танк, калі пісаў верш? Што трэба імкнуцца да рэалізацыі мараў? Ці тое, што камуністычная ідэя, як Вавілонская вежа, асуджаная на разбурэнне, але людзі, якія яе будуюць, вымушаныя (ці прымушаныя) яе будаваць?

Несумненна, год напісання таго ці іншага твора на біблейскую тэматыку мае істотнае значэнне. Наогул, з цягам часу іх становіцца ўсё болей. Напрыклад, у ранніх вершах М.Танка спасылка на Біблію мала. Біблейскі тэкст разглядаецца аўтарам хутчэй у іранічным ключы. Напрыклад, верш “Патоп”, у якім аўтар кпіць з тых “нячыстых пар”, якіх можна было б узяць у каўчэг Ною (у тым ліку называе сябе). Зрэшты, іронія з твораў М.Танка не знікала ніколі. Прычым, аўтар не смяецца з Біблейскага тэксту. Хутчэй тэкст і паказаныя ў ім вобразы служаць падставой для крытыкі таго,

што адбываецца з людзьмі: “Калі з гары Сіная Маісей прынёс / На скрыжальных “Дзесяць заповедзяў”, / Змей, прачытаўшы іх, зарагатаў, / Што бог не знае нават сотай долі / Грахоў людскіх” [3, с. 159]. Сумны роздум паэта пра тое, што чалавек, на вялікі жаль, праяўляе сябе горш, чым гэта можна было б нават прыдумаць, гучыць і са старонак дзённіка: “Самая большая памылка Бога, што ён стварыў чалавека, які стаў і яго забойцам” [6, с. 611]. Запіс датуецца 10.05.1990, перад гэтым М. Танк са скрухай пералічае наступствы росту прамысловасці і абыякавых адносінаў людзей да зямлі, прадракаючы яе гібель. У гэтым жа годзе 27.05 паэт піша: “Здзіўляе Біблія, у якой гаворыцца аб канцы света, аб тым, што ўсе воды будуць атручаны і ў іх горычы загіне ўсё жывое. Тады ж яшчэ не было ніякай прамысловасці, якая пагражала прыродзе, чалавецтву, яго будучыні” [6, с.613]. Экалагічныя праблемы паэт успрымаў вельмі балюча.

Прагматызм і грахоўнасць чалавека, апісанага ў Бібліі, ператвараецца ў нішто перад цынічным поглядам сучаснага чалавека (верш “Праслухаўшы проповедзь аб Іудзе...”: “Праслухаўшы проповедзь аб Іудзе, / Ён уздыхнуў. – Якія адсталыя людзі былі: / З дванаццаці апосталаў Хрыста / Толькі адзін здагадаўся / На ім зарабіць” [3, с. 259]. Вобраз Іуды вельмі часта сустракаецца ў творах М. Танка: “Асіна”, “Не баяўся я ў жыцці прысуду...”, “Іудавы сярэбранікі”. Нават вообразы Адама і Евы не такія папулярныя (“Жанчына”, “Амаль ніколі ў днацце...”).

Цяжка вызначыць па вершах М. Танка, якія ў яго былі рэлігійныя погляды і ці верыў ён нагул. У яго ёсць вельмі шмат твораў, у якіх крытыкуюцца паводзіны святароў, праведнікаў, манахаў і іншых прадстаўнікоў рэлігіі, слепата ці раўнадушша святых і Бога, якія не бачаць таго, што робіцца на зямлі ці не хочуць умешвацца, не заступаюцца “за сірат, за дзяцей, удасу” [1, с. 80] (вершы “Той дзень манах-дамініканец...”, “Маці боская, што ў Вострабрамскай капліцы...”, “Urbi et orbi”, “Humanae vitae”, “Над Іарданам”, “З дзённіка д’ябла”, паэма “Люцыян Таполя”). У вершы “Ave Maria” паэт малюе вобраз прыгожай манашкі, якая проста не ведае, што такое свет, якой задурылі галаву і таму яна абрала жыццё ў манастыры, пасутнасці, у вязніцы (аўтар выкарыстоўвае прыём кантрасту, калі паказвае вольнае жыццё, для якога створана жанчына, і чорны жалобны ўбор манахіні, змрочныя, глухія зводы, пад якімі ёй наканавана правесці ўвесь свой час). Для паэта апрануць маладую прыгожую дзяўчыну ў манаскі ўбор – гэта пайсці супраць прыроды, здзейсніць злачынства, зняволіць чалавека. Гэты твор пэўным чынам пераклікаецца з вершам “Готыка “Святой Анны”, якую за грахоўную прыгажосць хацелі спаліць, але яе хараство скарыла нават агонь. Прыгажосць нельга закоўваць (нават у кайданы веры),

падпарадкоўваць, прымушаць быць такімі, як “трэба”, гэтаксама як і творчасць (верш “Urbi et orbi” і паэма “Люцыян Таполя” якраз пра гэта).

З праведнасці аўтар часам адкрыта смяецца (верш “Эпітафія”): “Праведнік спіць тут, які / Не саграшыў ані разу. / Можна таму пры жыцці / Ўсе ад яго паўцякалі, / Нават сам бог у раі, / Перш яго ласкава стрэўшы, / Потым, казалі, з нуды, / З гора запіў, небарака” [2, с. 249]. Зрэшты, М. Танк часам без асаблівай павагі ставіцца не толькі да хрысціянскага Бога. У вершы “Перад статуяй Шывы” гучыць пытанне: а нашто Шыве столькі рук, калі ён нічога не робіць, ці не лепш лішнія рукі аддаць таму, хто зможа імі пакарыстацца?

Асаблівае месца займаюць вершы-малітвы ці вершы пра малітвы (у М. Танка ёсць некалькі вершаў з назвай “Малітва” (ёсць нават “Малітва за старых коней”). Адзначым і тое, што ён пераклаў твор М. Лермантава “Малітва” на беларускую мову. У вершы “Той дзень манах-дамініканец...” манах, адчуўшы марнасць малітвы, бярэ ў рукі не крыж, а камень. Ад бяды, ад вайны, паводле твораў М. Танка, ні малітва не ратуе, ні крыж (“Крыж”). У вершы “Малітва” паэт піша, што ён “даўно зняверыўся ў малітвах” [4, с. 200], аднак ёсць тое, ад чаго нельга адмовіцца. “Толькі адну яшчэ паўтараю – / Малітву да блізкіх, / У якой прашу, / Каб не праходзілі міма, / Калі ўбачаць у дзяцей запалкі, / У неразумнага – слова, / У злачынцы – нож, / У нелюдзя – атамную бомбу” [4, с. 200]. У іншым творы (“Божа мой шчодрасці...”) М. Танк просіць дабрабыту але не для сябе, а для Зямлі (і гэтак у многіх творах).

У М. Танка ёсць неадназначныя вершы, якія нібыта сведчаць пра тое, што з цягам часу адбылося пэўнае прымірэнне паэта з рэлігіяй: “Як зняверыцца ў табе, / Калі ў самыя ліхія хвіліны прыходзіш: / – Можна дапамагчы? / Як паверыць у тваю любоў, / Калі ўсё цяжэй прыдумаеш / Для мяне выпрабаванні?” [4, с. 275]. Аднак, у іншых творах вельмі шмат абвінавачванняў (“На споведзі”): “Мне нават цяжка / Пералічыць / Усе свае грахі, / Пралікі. / Толькі што яны / У параўнанні / З тваімі, / Створца Чалавека?” [5, с. 200]. Цяжкае пытанне адносінаў аўтара да рэлігіі могуць вырашыць дзённікавыя запісы. Хоць у вершах М. Танк і піша, што Вялікдзень ён любіў здаўна, бо ў гэты дзень ніколі яго не каралі за правіннасці (“Пра адпушчэнне грахоў”), відавочна, што гэтае свята было асабліва дарагім, бо на яго збіраліся сваякі. У дзённіку ёсць згадка, як сам М. Танк збіраў шалупінне цыбулі для таго, каб фарбаваць яйкі. Ёсць запіс пра дзеда паэта, Хведара Маркавіча, які быў зняверыўся. Сам аўтар адзначае, што “я зараз перастаю верыць і ў розум чалавека” [6, с. 450]. У дзённіку часта можна сустрэць словы “дзякуй Богу”, зварот да Бога, згадка пра ксяндзоў і,

ізноў жа, пра Вялікдзень (бліжэй да старасці іх становіцца болей), часта цытуюцца словы вядомых людзей пра рэлігію (на вялікі жаль, М. Танк збольшага ніяк не выказвае адносіны да таго, што цытуе).

Урэшце, пра неабыхавае стаўленне М. Танка да біблейскага тэксту сведчаць назвы яго зборнікаў: “Мой хлеб надзённы”, “Хай будзе святло”, “Мой каўчэг”. Можна казаць пра тое, што ў апошнім зборніку аўтар сапраўды сабраў шмат усяго і нават болей, чым Ной. Але хутчэй задумка аўтара была не ў тым, каб проста скінуць у адзін зборнік усяго патроху. Вобраз каўчэга ў свядомасці аўтара асацыіруецца з надзеяй і выратаваннем, жаданнем, каб пасланцы-галубы прынеслі нарэшце жывую зялёную галінку, а не “атручаныя промні бліскавіц Хірасімы, Нагасакі, Чарнобыля” [5, с. 244]. Апошнія гады былі для М. Танка асабліва цяжкімі, бо абрынуўся свет, у якім ён жыў, а ў будучыні не бачылася нічога добрага, аўтар не бачыў паратунаку ў рэлігіі, бо шматлікія плыні і секты, якія з’явіліся ў часы перабудовы не прынеслі духоўнасці. Усе праблемы заключаліся ў тым, што для большасці людзей на першым месцы стала “мець”, а не “быць” [6, с. 744], такім рэлігія не можа дапамагчы. Яны гатовыя загубіць усё, дзеля ўласнай выгады. Як папярэджанне страшнай будучыні і як канстатацыя жудаснай сучаснасці гучаць вершы “Апакаліпсісны”, “Фрагмент з Апакаліпсіса”, “З новага Апакаліпсіса” і “Мэнэ! Тэкэль! Фарэ!..”.

Літаратура

1. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк. – Мінск : Бел. навука, 2006–2012. – Т. 2 : Вершы (1933–1954). – 2006. – 566 с.
2. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк. – Мінск : Бел. навука, 2006–2012. – Т. 3 : Вершы (1954–1964). – 2007. – 447 с.
3. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк. – Мінск : Бел. навука, 2006–2012. – Т. 4 : Вершы (1964–1972). – 2007. – 384 с.
4. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк. – Мінск : Бел. навука, 2006–2012. – Т. 5 : Вершы (1972–1982). – 2008. – 448 с.
5. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк. – Мінск : Бел. навука, 2006–2012. – Т. 6 : Вершы (1983–1995). – 2008. – 454 с.
6. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк. – Мінск : Бел. навука, 2006–2012. – Т. 10 : Дзённікі (1960–1994). – 2010. – 919 с.